Tulevaisuusvaliokunnan kuuleminen 30.9.2016 klo 10:00

Teema: Tiedolla manipuloiminen ja informaatiosodankäynti

Kuultava: Tutkija, ST Saara Jantunen, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, Doktriiniosasto, strateginen analyysi

Tämän lausunnon liitteenä on toimitettu powerpoint-esitys.

Nykytilanne

Tällä hetkellä Suomessa yhteiskunnan sisäinen ja ulkoinen turvallisuus näyttävät entistä enemmän yhteenkietoutumisen merkkejä. Maahanmuutto ja siihen liittyvät teemat lienevät tästä akuutein esimerkki. Maahanmuuttoteemat vaikuttavat voimakkaasti informaatioympäristössä, ja viime aikoina on nähty useita kampanjoita, joissa mobilisoidaan ihmisiä väärällä tiedolla manipuloiden.

Niin ikään on ääneen todettu, että Suomeen kohdistuva ja myös Suomen sisällä tuotettu väärä tieto ja aggressiivinen toiminta esimerkiksi sosiaalisessa mediassa vaikeuttavat poliittisen johdon ja viranomaisten työtä. Lisäksi ne uhkaavat kansalaisten oikeuksia ja joissakin tapauksissa myös turvallisuutta.

Nämä ovat alkua ilmiölle, joka tulee tulevaisuudessa voimistumaan. Yhtenäiskulttuurin mureneminen ja mediakentän sirpaloituminen mediamurroksen myötä luovat uudenlaisen mediamaiseman, jossa valtion rooli keskeisenä auktoriteettina marginalisoituu. Informaatiosodankäynnin ja vihamielisen vaikuttamisen näkökulmasta tämä tarkoittaa lukuisia uusia vaikuttamisen mahdollisuuksia. Yhteiskunnan jakolinjat, tyytymättömyys ja polarisoitunut ilmapiiri luovat oivallisia manipuloitavia kohdeyleisöjä.

Tulevaisuuden haasteet

Erityisesti Kiina ja Venäjä nojaavat doktriinissaan voimakkaasti psykologiseen vaikuttamiseen. Venäjän doktriinissa yhdistyvät pehmeiden ja kovien keinojen yhtäaikainen käyttö ja eräänlaisen ”psykologisen etupiirin” luominen Venäjän lähiympäristöön. Kiina puolestaan korostaa kolmen sodan oppia, eli psykologisen, media- ja lakisodan yhteiskäyttöä. Psykologinen vaikuttaminen perustuu siis laajaan keinovalikoimaan. Perinteisen informaatioympäristössä vaikuttamisen lisäksi vaikutuksia voidaan yhtä lailla hakea talouden, diplomatian ja sotilasvoiman käytöstä. Ulkopoliittisella paineella pyritään vaikuttamaan kohdevaltioiden sisäpolitiikkaan kriisiyttävästi. Joissakin tapauksissa hyödynnetään myös sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden keskinäisriippuvuutta.

Tunteisiin vaikuttaminen tiedon sijaan on tehokkain keino vaikuttaa kohdeyleisöjen käyttäytymiseen. Tätä voitaisiin verrata esimerkiksi siihen, että vaikka luonto on meille kaikille tärkeää, teemme silti tietoisesti luonnolle vahingollisia tekoja päivittäin. Vasta silloin, kun aihe vaikuttaa meihin tunnetasolla, ryhdymme konkreettisiin tekoihin. Tämä tarkoittaa sitä, että psykologisessa vaikuttamisessa niin sanotun normaalitilan rikkomisella voidaan saada aikaan yhteiskunnan mobilisaatio. Vastaavasti ”uuden normaalin” luomisella vähennetään vastarinnan tai reaktioiden todennäköisyyttä.

Psykologisen vaikuttamisen korostuminen tulevaisuuden turvallisuusympäristössä tarkoittaa sitä, että tunteisiin vetoaminen ja siten käyttäytymiseen vaikuttaminen muuttuvat arkipäiväksi. Siten voidaan mobilisoida ihmisiä toimimaan itselle sopivalla tavalla. Tavalliset kansalaiset ovat yhä useammin informaatiovaikuttamisen kohteena. Manipulaatioksi sopivat ja tunteisiin vetoavat teemat löytyvät niistä arjen ilmiöistä, jotka herättävät yhteiskunnassa tunteita (esimerkiksi työttömyys, maahanmuutto, Nato ja EU).

Samaan aikaan mediakenttä ja viestintä hajautuvat mediamurroksen myötä. Perinteinen journalismi menettää osuuttaan uusien medioiden myötä. Myös valtion rooli viestijänä heikkenee ja viestinnällinen valta hajautuu. Ei-valtiolliset ja kaupalliset toimijat kykenevät ottamaan paikkansa tavalla, jota lainsäädäntö

ei demokraattisille valtioille salli. Disinformatio, lobbaaminen ja erilaiset vaikutuskampanjat on mahdollista toteuttaa epäsuorasti tällaisten ei-valtiollisten toimijoiden avulla, sillä lainsäädäntö ei aseta niille sellaisia viestinnällisiä vastuita ja periaatteita kuin valtiollisille instituutioille tai perinteisen median toimituksille. Tulevaisuudessa tällaiset epäviralliset toimijat ja niiden verkostot käyttävät yhä suurempaa valtaa yhteiskunnassa.

Tiedon väärentäminen ja sen manipulatiivinen käyttö osana informaatio-psykologista vaikuttamista pyrkii

- vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon (painostamisen ja suostuttelun keinoin)
- luomaan hajaannusta yhteiskuntaan (vaikeuttaa viranomaisten ja poliittisen johdon työtä ja tekee tilannekuvan jakamisen vaikeaksi)
- mobilisoimaan sopivia kohderyhmiä laillisiin ja laittomiin toimiin (yhteiskunnan sisäinen levottomuus ja sisäisen turvallisuuden heikentyminen)

Tiedon väärentäminen ja tiedolla manipulointi

Tiedon väärentäminen ja tiedolla manipuloiminen tulee lisääntymään tulevaisuudessa.

Digitalisaatio ja tietoteknologian kehittäminen tuovat mukanaan uusia haasteita tiedon luotettavuuden arvioimisessa. Hallituksen tavoite siirtää julkisia palveluita digitaaliseksi tarkoittaa sitä, että henkilöistä julkisissa järjestelmissä keskitetysti säilytettävää tietoa voidaan pyrkiä manipuloimaan haittatarkoituksissa, esimerkiksi informaatio-operaatioiden yhteydessä. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi vääristeltyjen ja henkilökohtaisten tietojen esille tuomista päätöksentekijöiden terveyshistoriaan tai oikeustoimeen liittyvissä asiakirjoissa, joilla henkilön asemaa tai uskottavuutta voitaisiin horjuttaa. Kokonaisvaltaisen tietosuojan ja tietoteknisten hyökkäysten torjuminen on tärkeää, ei pelkästään yksilön suojan vaan myös yhteiskunnan toimivuuden ylläpidon kannalta. Kohdistettu informaatiovaikuttaminen ja siihen liittyvät kampanjat eivät tulevaisuudessa liity vain poliittisiin päättäjiin ja yhteiskunnan avainhenkilöihin, vaan myös kansalaisiin.

Lisähaasteena kehittyvä teknologia tekee informaation väärentämisestä yhä helpompaa ja vakuuttavampaa. Jo nyt on kehitteillä teknologioita, joilla pystytään reaaliaikaisesti muokkaamaan videokuvaa - lähitulevaisuudessa kuvatun puhujan viesti voidaan vaihtaa reaaliaikaisesti ennen kuin se on välitetty katsojalle. Tämä korostaa lähteiden luotettavuuden ja välityskanavien eheyden turvaamisen merkitystä. Poliittisten vaikuttajien viestinnän manipulointi tekee mahdolliseksi hetkellisesti erittäin vaikuttavat informaatio-operaatiot, joilla pystytään hämärtämään tilannekuvaa aiheuttamalla hämmennystä, muun toiminnan peittämiseksi tai oikeuttamiseksi.

Keskeiset keinot resilienssin rakentamisessa: strateginen viestintä ja tilannekuva

Suomi on perinteisesti ollut hyvin homogeeninen yhteiskunta. Yhtenäiskulttuurin murentuessa yksi viesti ei enää riitä koko yhteiskunnalle. Kilpailevia tulkintoja, näkökulmia ja puhtaan valheellisia tietoja on yhä enemmän, mikä haastaa mm. tiedon korjaamisen. Tieto ja tiedonvälitys ideologisoituvat. Suomen valtionjohdolta ja viranomaisilta puuttuu valtiollinen, yhteinen ja jaettu strateginen viestintä, koska sitä ei ole koskaan kirjattu. Näin ollen Suomeen ei ole syntynyt strategisen viestinnän arvioimisen tai kehittämisen perinnettä eikä kulttuuria. Strateginen viestintä on kuitenkin keskeisimpiä johtamisen välineitä informaatioaikakaudella, niin normaali- kuin kriisioloissakin. Strateginen viestintä parantaisi valtionjohdon ja viranomaisten kykyä toimia epäselvissä ja haastavissa tilanteissa, ja toimisi siten työkaluna luottamussuhteen ylläpitämisessä.

Toimiva ja oikea-aikainen johtaminen perustuu yhteiseen ja jaettuun tilannekuvaan. Tiedon väärentämisellä ja tiedon valulla manipuloimisella pyritään hämärtämään tilannekuvaa. Pahimmillaan tämä uhkaa demokratiaa ja yhteiskuntarauhaa. Eriävät näkemykset ja tilannekuvat aiheuttavat ristivetoa ja toisistaan vieraantumista kansalaisten ja poliittisen johdon välille, ja pahimmillaan polarisoivat

yhteiskunnan. Epäluottamuksen syntyminen voi nopeutua, jos päättäjät ja viranomaiset eivät kykene jakamaan oikea-aikaista ja paikkansapitävää tilannekuvaa muulle yhteiskunnalle.

Epäluottamuksen synnyttäminen valtionjohtoa ja viranomaisia kohtaan on yksi informaatiovaikuttamisen perimmäisistä tavoitteista, sillä se heikentää yhteiskuntaa merkittävästi ja mahdollistaa siten seuraavat vaikutusoperaatiot. Säännönmukaisen ja linjattujen strategisen viestinnän käytäntöjen puute heikentää valtion mahdollisuuksia viestiä kansalaisille, kuten esimerkiksi korjata väärää tietoa ja jakaa oikeaa tilannekuvaa, koska siihen ei ole vakiintuneita keinoja.

Länsimaiset tietoyhteiskunnat on mediamurroksen ja digitalisaation vuoksi taitekohdassa. Siksi on tärkeää, että strategisen viestinnän kehitystyö ei perustu perinteisten, jo pitkään käytössä olevien strategisen viestinnän keinojen haltuunottoon, vaan kokonaan uudenlaisen mediamaiseman ja viestintäkulttuurin periaatteille. Vain näin voidaan ennakoida valtioiden roolin heikentymiseen viestinnän kentällä.

Lähteitä:

Elina Kiiski Kataja: Megatrendit 2016 (SITRA) https://www.sitra.fi/julkaisut/Muut/Megatrendit_2016.pdf

U.S. Joint Chiefs of Staff: Joint Operating Environment 2035, www.dtic.mil/doctrine/concepts/joe/joe_2035_july16.pdf

Office of the Director of National Intelligence: Alternative Worlds - Global Trends 2030, https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf

Strategic Trends Programme: Future Operating Environment 2035, https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf

Strategic Trends Programme: Global Strategic Trends - Out to 2045, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/348164/20140821_DCDC_GST_5_Web_Secured.pdf

Ajatushautomo e2: Provokaatioita ja vastakkainasetteluja - kuka innostuu ja kuka vetäytyy? http://e2.fi/wp-content/uploads/2016/06/provo_net.pdf